

วันที่ ๒๗ ต.ค. ๑๑๗

ที่ ๑๑๑/๔๗๔๑

วันที่ ๒๗ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก^{๓๑}๑๑๗

กราบทูลใน พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ทรงทราบฝ่าพระบาท

ด้วยพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ มีบอกมานายสนั่นนักเรียนบุตรพยาไชยสุรินทร์ (เจียม) ซึ่งกรมศึกษาธิการได้ส่งออกไปฝึกหัดเป็นครูอาจารย์แลเรียกกลับนั้น มีความอุสาหะแลใจคองหนักแน่น แลมีความเพียรความสามารถแลความเข้าใจการงานเปนอันดี ควรจะให้เรียนรู้ทางจัดการงานในการศึกษามาด้วย พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ขออนุญาตให้นายสนั่นไปตรวจตราดูการแลศึกษาในทางจัดการงานของกรมศึกษาที่อื่นเดียอีก ๔ เดือน ความพิศดารแจ้งอยู่ในสำเนาหนังสือพยาวิสุทธสุริยศักดิ์ได้คัดถวายมาในนี้ด้วยแล้ว

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ภาสกรวงศ์

(สำเนา) ที่ ๔๗๔๒

(รับ ณ วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๑๑๗)

ที่ ๑๗

The Siamese Legation,
23 Ashburn Place
London, S.W.

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก^{๓๑} ๑๑๗

พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ อรรคราชทูตวิเศษสยาม ณ ราชสำนักอังกฤษ เรียนมายัง
ท่านเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ทราบ

ด้วยนายสนั่น นักเรียนซึ่งได้ออกมาเล่าเรียนเปนครูนั้น ได้มีความอุสาหะเล่าเรียน
จนเข้าสอบไล่เสร็จแล้ว (ซึ่งหวังว่าไล่ได้แต่เขายังไม่มี) นายสนั่นเป็นคนมีใจคอก่อนแน่น แลมีความ
เพียร มีความสามารถ (Ability) และความเข้าใจในการงาน (Capability) เปนอันดี เจ้าคุณได้มีจด
หมายถึงข้าพเจ้า ว่าต้องการนายสนั่นกลับมาเปนครูในโรงเรียนกรุงเทพฯ ข้าพเจ้ายังจำได้อยู่มิได้
ลืมเลย แต่มาบัดนี้ เมื่อได้เห็นการที่ได้เล่าเรียนส่วนแล้วไป และความสามารถของนายสนั่น ข้าพ
เจ้ามีความเห็นว่าให้นายสนั่นผู้มีความสามารถเช่นนี้จะได้เรียนรู้ทางที่เขาจัดการงานในการศึกษา
มาด้วย เพื่อจะได้มาช่วยเจ้าพนักงานจัดการศึกษาในเมืองไทย จะได้คุณประโยชน์แก่การศึกษาใน
เมืองไทยเปนอันมาก ดีกว่าจะเรียนชั่วแต่เปนครูไปสอนประจำอยู่ตามโรงเรียนอย่างเดียวเท่านั้น
ทั้งการที่จะเรียนต่อไปนี้ก็จะมีนานเวลาไปอีกก็มากนักน้อย ข้าพเจ้าจึงมีความเสียดยโอกาส เมื่อ
นายสนั่นอยู่ในเมืองนี้ และจะเรียนต่อไปอีกสามสี่เดือนเท่านั้น ก็จะได้ความรู้พิเศษออกซ้นกว่าที่
หมายไว้ โดยเห็นประโยชน์เช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงต้องจำใจขอผิดเจ้าคุณ ที่จะส่งนายสนั่นกลับเข้ามา
ซ้ำกว่าเจ้าคุณต้องการ อย่างก็เพียงสี่เดือน แต่การที่จะให้นายสนั่นเรียนให้รู้วิธีการจัดการศึกษา
ด้วยนั้น ข้าพเจ้าได้ปรึกษาหารือแต่เจ้าพนักงานกระทรวงศึกษาธิการเมืองนี้ เห็นว่าถ้าจะให้เรียน
ในเมืองอังกฤษ คงจะได้ประโยชน์อันสมควร คือด้วยเหตุว่าการศึกษาในเมืองอังกฤษ ไม่มีหลัก
สำหรับราชาธิปไตยที่จะจัดการในเรื่องนี้ การศึกษาได้ดำเนินขึ้นโดยรากเงาแห่งความบำรุงของ
ราษฎร ทั้งเปนการใหญ่โตเหลือประมาณกว่าการที่จะจัดขั้นต้นของเรา แลทั้งปรึกษาได้ความว่า
การศึกษาที่ได้จัดในประเทศอินเดีย เปนวิธีอันคล้ายกับการของเราที่จะจัด และควรจะทำเอาเปน

แบบแผนได้ ข้าพเจ้าจึงได้ตกลง ขอต่เจ้าพนักงานกระทรวงว่าการอินเดียให้ช่วยอุดหนุนรับนาย
สนั่นไปตรวจตราเล่าเรียนในที่สำคัญของการศึกษาสองแห่ง คือในเมือง Punjab แล Madras
กำหนดนายสนั่นจะได้ไปถึงอินเดียในต้นเดือนตุลาคม และไปเล่าเรียนอยู่สามเดือนแล้วจะได้เลย
กลับมากรุงเทพฯ คงจะถึงไม่ช้ากว่ากุมภาพันธ์ เมื่อข้าพเจ้าได้พิจารณาและกระทำโดยหวัง
ประโยชน์อันสมควรเช่นนี้ ข้าพเจ้าหวังใจว่า เจ้าคุณจะมีความยินดีและให้อะไยในการที่ขอผิด
ดังนี้

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดฯ

(เซ็น) วิสุทธสุริยศักดิ์

ที่ ๑๘๐/๗๔๔๘

กระทรวงธรรมการ

วันที่ ๖ มีนาคม รัตนโกสินทรศก^๓๑๑๗

กราบทูลใน พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยนายสนั่นนักเรียนฝึกหัดอาจารย์ ได้ไปตรวจการเล่าเรียนในอินเดีย ได้ทำ
รายงานการศึกษาในประเทศอินเดียถวายอธิบดีกรมศึกษาธิการ นั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้สอด
รายงานนั้นถวายมาในนี้ พร้อมทั้งสำเนาหนังสือนำอธิบดีกรมศึกษาธิการด้วย

รายงานนี้ได้ทราบเกล้าฯ ว่า มีพระราชดำรัสแก่นายสนั่นเมื่อเฝ้าทูลละอองธุลีพระ
บาทให้ทำ เพราะฉะนั้น ถ้ามีโอกาสอันควรขอฝ่าพระบาทได้นำทูลเกล้าฯ ถวาย สุดแล้วแต่จะทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า

ภาสกรวงศ์

(สำเนา) ที่๗๔๒๙

(รับวันที่ ๔ มีนาคม, ๑๑๗)

ที่ ๑๙๑/๘๐๒

กรมศึกษาธิการ

วันที่ ๓ มีนาคม รศ.๑๑๗

เรียน เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ทราบ

เมื่อนายสนั่นกลับมาจากยุโรป เข้ารับราชการในกรมศึกษาธิการ ข้าพเจ้าได้สั่งให้
ทำรายงานตรวจการเล่าเรียนในประเทศอินเดีย ตามที่นายสนั่นได้เห็นนั้น แลเมื่อวันที่ยานายสนั่น
เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทนั้น ก็มีพระราชดำรัสกับนายสนั่นถึงรายงานนี้ด้วย บัดนี้นายสนั่นได้
เรียบเรียงสำเร็จแล้ว ตามที่รัฐบาลอินเดียได้จัดการเล่าเรียนอย่างไรนั้น มีแจ้งอยู่ในรายงานแล้ว
ข้าพเจ้าได้ตรวจแล้ว บางข้อที่มีการผูกพันจากโปรแกรมการศึกษา ศก๑๑๘ ซึ่งข้าพเจ้าได้ทำ
รูปไว้ที่ควรใช้แบบใดก็ได้ก็จะได้รวมเข้าเป็นวิธีการศึกษา ซึ่งจะได้จัดไปในศก ๑๑๘. นั้น แต่
โปรแกรมนั้นยังไม่เรียบร้อย ข้าพเจ้าขอเสนอแต่รายงานนายสนั่นก่อน เพื่อเจ้าคุณนำทูลเกล้าฯ
ถวาย

จะควรประการใดแล้วแต่จะโปรดฯ

(เซ็นพระนาม) กิตติยากรวรลักษณ์

อธิบดี

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันที่ ๗ มีนาคม รัตนโกสินทรศก^๓๑๑๗

ที่ ๓๓/ ๑๒๐๘

ถึงเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ด้วยมีหนังสือที่ ๑๘๐/ ๗๔๔๘ วันวานนี้มาที่กรมหมื่น
สมมตอมรพันธุ์ ส่งรายงานนายสนั่นว่าด้วยการศึกษาในประเทศอินเดียมาด้วยนั้น ได้อ่านรายงาน
นายสนั่นตลอดแล้ว

เห็นว่านายสนั่นเป็นคนมีความรู้แลมีความรักใคร่ตั้งใจตรวจตามในการศึกษา
จริง ทั้งมีความคิดเทียบเคียงในสิ่งที่ควรให้ไม่ควรใช้ ขอให้บอกขมนายสนั่นให้ทราบด้วย

แต่เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะมุ่งหมายจากรายงานแลความคิดของนายสนั่นให้
กล่าวถึงอุปบายที่จะจัดการเล่าเรียนในเมืองไทยให้แพร่หลายได้อย่างไร โดยวิธีที่จะเอาทุนอันใด
จัดการ แลตำราที่จะแต่งขึ้น ที่ซึ่งจะตั้งโรงเรียน จะเอาสถานที่อันใดเป็นที่สอน จะเอาผู้ใดแต่ง
ตำรา และจะหาครูผู้ซึ่งจะสอนได้ด้วยอาการอย่างไรให้สมควรแก่ประเทศแลกาลสมัยในเวลานี้
การทั้งหลายเหล่านี้เป็นหน้าที่ของเสนาบดี แลเจ้ากรมศึกษา จะต้องเป็นผู้คิดให้จนเป็นรูป ซึ่งจะ
สำเร็จได้ เป็นสำคัญยิ่งกว่าที่จะคิดตั้งหลักสูตรให้วิเศษ วิถยานเพราะพื้นเบื้องต้นของเรายังไม่
บริบูรณ์เลย ต้องแลดูด้วยความคิดอย่างกว้างขวาง อย่าแลดูด้วยความคิดอย่างหู่เข้าหม้อย่อย
เฉพาะตัว

แต่ได้เห็นในหนังสือเจ้ากรมศึกษาว่า คิดโปรแกรมสำหรับศก^๓๑๑๘ ขึ้นใหม่
หวังใจว่าจะไม่ทันเกินเวลาซึ่งจะต้องคลาศไปเสียแล้ว จากโอกาศนี้ที่ควรจะได้ จัดได้ แล้วต้องผัดไปปี
หน้าอีก

ที่ ๑๔๒/ ๑๒๐๙

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันที่ ๗ มีนาคม รัตนโกสินทรศก^๓๑๑๗

ถึงกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ด้วยกระทรวงธรรมการส่งรายงานนายสนั่นที่ได้
ไปตรวจเล่าเรียนในประเทศอินเดียมาให้ แลฉันได้จดหมายตอบไปแจ้งอยู่ในสำเนาหนังสือที่ส่งมา
นี้แล้ว ขอให้นำไปถวายกรมหมื่นวชิรญาณทอดพระเนตรด้วย

สยามินทร์